

**TRANSNACIONALNI ORGANIZOVANI KRIMINAL KAO
SIGURNOSNA PRIJETNJA U SUVREMENIM UVJETIMA
(SA POSEBNIM OSVRTOM NA BIH)**

Pregledni naučni rad

**TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME AS SECURITY
THREAT IN CONTEMPORARY ENVIRONMENT
(CASSE STUDY: BOSNIA AND HERZEGOVINA)**

Review Paper

Mirza SMAJIĆ

Sažetak

Početak 21. stoljeća karakteriziraju novi oblici međunarodne politike stvaranjem novih nacionalnih država, regionalnih i globalnih ideja, pokreta zasnovanih na principima ekonomskih, sigurnosnih, političkih, kulturnih, ekoloških i drugih integracija. U posthladnoratovskom vremenu su se pojavili novi izazovi i prijetnje u upravljanju globalnom i regionalnom sigurnošću. Dok je u prošlosti većina prijetnji dolazila iz drugih država, danas nedržavni akteri u sve većoj mjeri predstavljaju važan segment kreiranja novog sigurnosnog diskursa. S tim u vezi, transnacionalni organizirani kriminal u savremenim međunarodnim odnosima predstavlja jednu od primarnih sigurnosnih prijetnji nacionalnom, regionalnom i globalnom okruženju, narušavajući temeljne društvene, ekonomske, političke i ljudske vrijednosti. U globaliziranom i otvorenom ambijetu nosioci kriminalnih aktivnosti se sve više umrežavaju i postaju „akteri bez suvereniteta“, prilagođavajući i koristeći se nedostacima nacionalnih i nadnacionalnih sistema sigurnosti. To znači da su sve zemlje izložene ovoj prijetnji, a posebno naglašavajući postkonfliktne i postratne države koje su u procesu političke i društvene transformacije i nerijetko se bore tradicionalnim sigurnosnim instrumentima. U ovu grupu zasigurno spada i Bosna i Hercegovina, jer njen sistem unutarnje sigurnosti u dobroj mjeri je partikulariziran i kompliciran, što predstavlja vrlo pogodno tlo za razvoj djelatnosti transnacionalnog organizovanog kriminala.

Ključne riječi

Bosna i Hercegovina, organizovani kriminal, sigurnosne prijetnje, sigurnost

Abstract

Beginning of 21st century has been characterised by new forms of international politics in creating of new national states, regional and global ideas, movements based on principles of economy, security, policy, culture, and other forms of unification. In post cold-war era new challenges and threats to global and regional security took place. In past period most of threats was from other countries, but today non state actors are important in creation of security discourse. Transnational organised crime in contemporary international relations is one of primarily security threat to national, regional and global environment, destabilizing basics in societal, economical, political and human values. In global and open environment crime activities actors are cross linking and becoming „actors without sovereignty“ that used defects in

national and supra-national security systems. This means that all countries are exposed to this threats but especially post-war and post-conflict countries in transition that are trying to fight back with traditional security instruments. Within this group is surely Bosnia and Herzegovina because its system of inner security is divided and complicated which gives a big chances for development of activities in transnational organised crime.

Keywords

Organised crime, security threats, security, Bosnia and Herzegovina.

SIGURNOST U SAVREMENIM UVJETIMA

Savremeni pravac razvoja sigurnosti kreće se od nacionalnog, međunarodnog, pa do globalnog sistema sigurnosti¹, jer funkcioniranje multipolarnog svijeta zahtijeva veću međuzavisnost i interakciju određenih međunarodnih subjekata. Današnji stupanj razvoja sigurnosti ne podrazumijeva više striktno sinonim za vojnu moć, već angažiranost drugih aspekata sigurnosti kroz razne socijalne, ekonomske, kulturne, zdravstvene, ekološke i druge sektore. To znači da su novi izazovi i prijetnje nekonvencionalne i netradicionalne prirode, tzv. nevojnog ugrožavanja sigurnosti, odnosno oružani sukobi koji se ne odvijaju po međunarodnim konvencijama i pravilima, pa se, prema tome, mogu smatrati „iregularnim“ ili asimetričnim, čak i „ratovima IV generacije“² (Ogorec, 2008, s. 340).

U tom okviru, a na osnovu multipolarne sigurnosti koju prate sve veći izvori nesigurnosti, pojavljuju se rasprave oko „sigurnosnih subjekata, sigurnosti kao emancipacije, dilemi nesigurnosti, društvenoj i ljudskoj sigurnosti i društvu rizika“ (Grizold i Kopač, 2007, s. 19). Postavlja se pitanje da li to znači da u budućnosti možemo pretpostaviti da će biti više „nesigurnosti“ i (ili) možda neizvjesnosti nego u bilo koje drugo doba u povijesti čovječanstva? Na tom tragu, Siniša Tatalović navodi da se danas odvija proces repolarizacije političkog i vojnog prostora oblikujući nove multipolarnosti, odnosno unipolarnosti u kojoj se isprepliću i pozitivne i negativne dimenzije (Tatalović, 2006, s. 23). Nesporna je činjenica da sadašnju raspodjelu moći u svijetu možemo posmatrati kao međuzavisnost na više nivoa (Nye, 2006), jer proces globalizacije i njegove sigurnosne determinante, uključujući nove sigurnosne izazove i prijetnje transnacionalnog karaktera, zahtijevaju nacionalnu i međunarodnu institucionalnu transformaciju svih nivoa i aktera sigurnosti. Autor Bryan Mabee u svojoj studiji *The Globalization of Security* analizira tri osnovne dimenzije koje predstavljaju važne odlike koncepta globalizacije sigurnosti (Tabela 1).

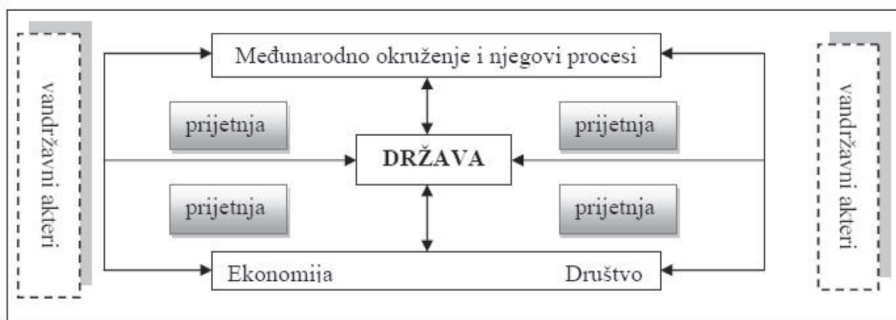
¹ Globalna sigurnost je „određena globalnim interesima i globalnim prijetnjama, obuhvaća individualnu, nacionalnu i regionalnu sigurnost između kojih postoji ideal i/ili realpolitička veza kroz političko-pravni, vojni, ekonomski, socijalni i ekološki sadržaj, pri čemu se uz međusobno korigiranje, modeliranje i kontroliranje osigurava mir i sigurnost planeta i ljudi“ (Turek, 1999, s. 136).

² Ovakav vid ratovanja u teorijskom diskursu razvio je Lind koji je odlučio napraviti savremeni oblik ratovanja. Između ostalog, ovaj teoretičar je izvršio klasifikaciju „rata“, gdje pod ratovima I. generacije opisuje ratna djelovanja u Evropi od Westfalskog mira do 1860. godine, u II. generaciju ubraja Prvi svjetski rat, a u III. generaciji opisuje Drugi svjetski rat. U posljednjoj generaciji razmatra prijetnje koje su nekonvencionalne i suprotne savremenoj koncepciji ratovanja i koje su u suprotnosti sa svim pravilima Ženevske konvencije. Također, bitno je napomenuti da Echevarria pod teorijom asimetričnog ratovanja smatra kontekst tehnološke, informatičke i finansijske globalizacije (prema Ogorec, 2009, s. 348).

Tabela 1: Analitičke komponente globalizacije sigurnosti (Mabee, 2009, s. 52)

Aspekti sigurnosti	Utjecaj sigurnosti
transnacionalizam	proširenje opsega prijetnji
globalizam	globalni sistem sigurnosti; razmišljanje o sigurnosti u globalnom smislu
institucionalizacija	globalna institucionalizacija upravljanja sigurnosnim pitanjima

Ovakva percepcija „globalizacije sigurnosti” proizlazi iz tri osnovne činjenice: prva, proces globalizacije predstavlja prostornu transformaciju, odnosno društveno-politički odnosi postaju sve više preovladavajući na međudržavnom nivou; druga, ideja *globalizma* razvila je tendenciju razmišljanja o svijetu kao jednom prostoru; i treća je institucionalna transformacija (Marbee, 2009, s. 51). Prethodni stavovi znatno su utjecali na nacionalne, regionalne, međunarodne i globalne političke, ekonomske, društvene i sigurnosne sisteme i time učinili da unutrašnja pitanja dobiju vanjski karakter, a vanjska unutrašnji. To znači da se pitanja unutrašnje i vanjske politike sve više spajaju, odnosno govorimo o fuziji između unutrašnje i vanjske politike (Kneuer, 2007, str. 56-57). Između ostalog, ova autorica državu ne vidi više kao autonomnog i suverenog aktera u određenim političkim, ekonomskim i drugim pitanjima, objašnjavajući to tzv. „sendvič“-pozicija-države (*Shema 1*), što se u određenoj mjeri direktno reflektira na intenzitet i pojavu savremenih sigurnosnih prijetnji na makro i mikronivou.

Shema 1: „sendvič“-pozicija-države³

Savremene sigurnosne prijetnje, poput organiziranog kriminala, terorizma, proliferacije itd. ne treba posmatrati kao „nove prijetnje”, jer se njihove osobine, vjerovatnoća i transnacionalnost razlikuju od tradicionalnih prijetnji (npr. međudržavnog rata). To znači da kraj hladnog rata nije doveo do potpune eliminacije prijetnje nuklearnog rata, ali jeste do promjene redoslijeda na ljestvici sigurnosnih prijetnji⁴. Međutim, savreme-

³ Shema je modificirana i prilagođena radu (Kneuer, 2007, s. 56).

⁴ U 2003. godini Sjedinjene Države i Rusija su i dalje u svom posjedu imale između 7.000 i 8.000 nuklearnih bojnih glava, što ne umanjuje nuklearnu prijetnju, bar na teorijskoj ravni. Međutim, promjena vanjsko-političkih imperativa, prvenstveno ovih zemalja, učinila je ovu prijetnju manje vjerovatnom (Krahmann, 2005, s. 5).

ne sigurnosne prijetnje trebaju se prvenstveno objektivno a ne subjektivno percipirati, jer njihova proširenost, intenzitet i vjerovatnoća čini ih više prisutnim u svakodnevnim društvenim, međudržavnim i globalnim aktivnostima.⁵

ORGANIZOVANI KRIMINAL U ERI TRANSNACIONALNOSTI

Organizirani kriminal u savremenim međunarodnim odnosima predstavlja jednu od primarnih sigurnosnih prijetnji nacionalnom, regionalnom i globalnom okruženju, narušavajući temeljne društvene, ekonomske, političke i ljudske vrijednosti. U tom kontekstu, sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća mnoga naučna i medijska istraživanja, pa čak i određene *think-tank* organizacije, ukazivali su i vršili procjenu prijetnje⁶ koja predstavlja transnacionalni organizirani kriminal. Prema zaključcima konferencije iz 1994. godine koju je organizirao washingtonski *think tank*, odnosno Centar za strateške i međunarodne studije, transnacionalni kriminal označen je „novim carstvom zla“, dok se u UN-ovom izvještaju iz 1996. godine tvrdilo da je transnacionalni kriminal postao „novi oblik geopolitike“ (Giraldo i Trinkunas, 2010, s. 393).

Međutim, u prvim posthladnoratovskim godinama pojavili su se određeni diskursi i skeptici oko toga dali organizirani kriminal zaista predstavlja stvarnu prijetnju nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosti. Određeni skeptici su tvrdili da je prijetnja od transnacionalnog organiziranog kriminala prenapuhana, jer je generalno došlo do slabljenja vojnih prijetnji na nacionalnom i međunarodnom nivou. Smatralo se da su vojne prijetnje i dalje primarne i odbacivana je ideja transnacionalnog organiziranog kriminala kao pogrešno utemeljena na logici i interpretaciji, pa čak i da je kriminal samo lokalnog, a ne transnacionalnog obima (Naylor, 2005; Hobbes, 1998. u Williams, 2010, s. 149). Slične interpretacije mogu se pronaći i kod drugih autora koji smatraju da su zabrinutost od transnacionalnog organiziranog kriminala kreirali vojni, obavještajni i drugi nacionalno-sigurnosni establišmenti kojima su trebala „nova opravdanja za svoje relevantnosti (i proračune) u posthladnoratovskom razdoblju“ (Beare, 2003, u Giraldo i Trinkunas, 2010, s. 400). Slična razmišljanja su ostala samo na teorijskoj ravni, jer je transnacionalni organizirani kriminal vremenom sve više evoluirao i poprimio globalne razmjere⁷. Opseg i domašaj transnacionalnog organiziranog kriminala Jeanne Giraldo i Harold Trinkunas (2010, str. 400-401) objašnjavaju kroz dva trenda: Proces globalizacije (povećan transnacionalni tok ljudi, dobara i novca) doprinio je rastu legalne i nelegalne privrede, koje su nadnacionalnog karaktera, a val „dvostrukih tranzicija“, transformacije od zatvorenih-autoritarnih ka demokratskim režimima, ekonomska tranzicija i sloboda tržišta, porast nemira, potkopavanje vlada i državnih autoriteta u pojedinim državama

⁵ Uporedi: CRS Report for Congress: International Terrorism and Transnational Crime; Security Threats, U.S. Policy, and Considerations for Congress (Rollins, Wyler & Rosen, 2010).

⁶ Spoznavajući prijeteeće opasnosti moguće refleksije organiziranog kriminala na temeljne društvene i ljudske vrijednosti u SAD-u, tadašnji predsjednik B. Clinton je 1996. godine prvi put „priznao da borba protiv internacionalnog organizovanog kriminala je jedno od temeljnih nacionalnih sigurnosnih pitanja u SAD-u“ (Petrović/Dobovšek, 2007, s. 8).

⁷ Za nastanak organiziranog kriminala u svijetu kakav danas poznajemo ključna su tri faktora, smatra Mirsad Abazović: krah komunizma i nestanak Sovjetskog Saveza, koji su doveli do formiranja tranzicijskih i propalih država; liberalizacija globalnih tržišta novca; nezasićeni potrošački apetiti bogatog Zapada – bilo da je riječ o drogi, seksu, jeftinoj falsificiranoj robi ili radnoj snazi (Abazović, 2012, s. 53).

olakšalo je djelovanje ove vrste kriminala na svim poljima (trgovina drogom, pranje novca, krijumčarenje ljudi i oružja itd.). Ujedinjene nacije su još 2000. godine identificirale preko 18 transnacionalnih kategorija, odnosno temeljnih djelatnosti organiziranog kriminala, počevši od pranja novca, trgovine drogom, korupcije, trgovine ljudima i oružjem, preko cyber-kriminala, krađe intelektualnog vlasništva, piratstva, lažnog stečaja, prevara osiguranja, krađe kulturnih dobara pa sve do ekološkog kriminala (Roth, 2010, s. 15). Transnacionalni organizirani kriminal, odnosno kriminalne organizacije su „spособne kreirati visok stupanj smetnji za pravnu, ekonomsku i sigurnosnu aktivnost države, dovodeći u pitanje efikasnost djelovanja unutaršnjeg državnog poretka, čime se znatno dovodi u pitanje sigurnost građana i nacionalna sigurnost države“ (Bašić i Stett, 2003, s. 98). Profit predstavlja osnovnu motivacijsku snagu organiziranog kriminala i svaka njegova aktivnost je usmjerena ka uvećanju dobiti. Kao primjer može poslužiti činjenica da državni budžet Bosne i Hercegovine za 2012. godinu iznosi oko 1,395 milijardi KM (oko 715 miliona EUR), dok je profit organiziranog kriminala u 2006. godini u 20 zemalja svijeta iznosio 614 milijardi US \$. Prema nekim podacima, organizirani kriminal ima veće godišnje prihode od trgovinske razmjene pojedinih zemalja, tako da je Ruska Federacija u 2007. godini razmijenila robe u vrijednosti 552 biliona US \$, Poljska 307, Češka Republika 241, a Mađarska 191 bilion US \$ (Wong, 2010, s. 203).

Prihvatljiva je konstatacija Jamesa Rosenaua da su organizirane kriminalne skupine akteri međunarodnih odnosa bez suvereniteta. Zbog toga, sveobuhvatni i neizbježni procesi monetarne, finansijske i ekonomske globalizacije predstavljaju novo futurističko-profitno polje djelovanja organiziranog kriminala. Zahvaljujući brzom sposobnosti prilagođavanja, organizirani kriminal se prilagodio novonastalim prilikama i uvjetima, te skoro neprimjetno transformirao od klasično-tradicionalnog ka savremeno-informacijskom modelu organiziranog ekonomskog kriminala⁸ (šire UNODC, 2010, s. 27).

Svijet bez granica kao manifest globalnih ekonomskih, političkih i socijalnih međuzavisnosti koji se razvija u međunarodnim odnosima, te društveni tokovi i zbivanja početkom 21. stoljeća na unutrašnjem i međunarodnom planu djeluju stimulatивно na razvoj organiziranog kriminala i njegovoj internacionalizaciji (Bošković, 2004, s. 27). Globalni trendovi su stvorili nove dimenzije promišljanja o ovoj vrsti kriminala, koje nisu nacionalno i geografski određene. Otvaranje državnih granica, odnosno brži protok informacija, materijalnih dobara, ekonomije-kapitala, te globalni turizam i kulture s akcentom na unapređenje civilizacijskog dijaloga pogoduju ekspanziji organiziranog kriminala. Prilike političke i ekonomske liberalizacije, osim što su imale koristi za nacionalne i međunarodne nivoe, imale su i za određene kriminalne grupe, jer je ta liberalizacija podrazumijevala i manju kontrolu robe i kapitala, a što je olakšalo i ubrzalo kretanje ilegalnog profita i prekograničnog kriminala općenito. Prema nekim studijama, samo 5% teretnih otpremnih kontejnera koji morskim putem ulaze u Sjedinjene Države prolaze stvarnu kontrolu, što ostavlja mogućnost da se u ostalih 95% može izvršiti krijumčarenje droge, imigranata itd. (Robinson i sar., 2005, cit. u Collins, 2010, s. 401).

Generalno se može konstatirati da su procesi globalizacije otvorili i proširili tržišta

⁸ Konstatacija demonstranata prilikom održavanja UN-ove konferencije protiv organiziranog kriminala u Palermu 2000. godine glasi: „Ako nema krvavih obračuna, to ne znači da mafija više ne postoji. Štaviše, ona je našla plodno tlo u mnogim drugim sferama i dobija nove oblike“ (Jevtović, 2000).

koja preoblikuju i revolucioniraju poslovanje organiziranog kriminala, dok su internet i cyber-prostor⁹ postali nezaobilazni oslonac u tim aktivnostima (Roth, 2010, s. 16). Zbog toga, u teorijskoj upotrebi imamo više termina: transnacionalni organizirani kriminal¹⁰, internacionalni (međunarodni) organizirani kriminal, multinacionalni organizirani kriminal, globalni organizirani kriminal itd. Prema Konvenciji UN-a za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala¹¹ koja je donesena u Palermu 2000. godine, transnacionalni organizirani kriminal podrazumijeva krivično djelo učinjeno u više država ili proizvodi i izaziva bitne posljedice u više država, odnosno obuhvata „kriminalne grupe koje imaju vođstvo u jednoj državi, ali zbog obima kriminalnih aktivnosti djeluje i u drugim državama“ (Petrović i Dobovšek, 2007, s. 7f). Pod internacionalnim (međunarodnim) organiziranim kriminalom¹² podrazumijevamo organizirane kriminalne grupe koje djeluju u jednoj državi a svoje djelatnosti mogu po potrebi raširiti i na susjedne države, dok globalni organizirani kriminal podrazumijeva sve pojavne oblike grupnog organiziranog kriminala u svijetu (Petrović i Meško, 2008, s. 230, Bošković i Skakavac, 2009, str. 145-148). Internacionalizacija organiziranog kriminala je neizbježna pojava koja ne poznaje nacionalne granice, boju kože, vjeru i naciju, te se zbog toga koristi prefiks transnacionalni. Organizirane kriminalne skupine vrše svoje kriminalne aktivnosti u više zemalja, te zbog toga predstavljaju prijetnju nacionalnoj, regionalnoj, međunarodnoj i globalnoj sigurnosti.

Većina studija jedinstvene su u ocjeni da glavnu oznaku i motivacijsku snagu organiziranog kriminala čini finansijska dobit, odnosno „munjevito“ sticanje ogromnog profita, kao i nemogućnost otkrivanja u vršenju ovih kriminalnih aktivnosti penetrirajući se u legalne političke, društvene i ekonomske tokove države i društva. Zbog nepostojanja konsenzusa na teorijskoj i praktičnoj ravni, ne mogu se stvoriti ni uvjeti za jedinstvenu definiciju transnacionalnog organiziranog kriminala, što otežava borbu na međunarodnoj razini. Razlozi mogu biti višestruki, s obzirom na to da su u organizacijskom i strukturnom smislu kriminalne aktivnosti transnacionalnog karaktera, ali svakodnevna pojava novih oblika, uvjeta i intenziteta djelovanja kriminalnih skupina na globalnom, nacionalnom i lokalnom nivou otežava izradu jedinstvene definicije. Analizom dostupne literature, te pojedinih nacionalnih normativno-pravnih akata u regiji i šire

⁹ Na primjer, Centar za strategijske i međunarodne studije iz Washingtona DC u svom projektu „The Embassy of the Future“ internet posmatraju kao novi medij, jer se danas u virtualnom svijetu dnevno uspostavi 1,6 miliona blogova ili 18 ažuriranja u sekundi. Blog se posmatra kao medij u vlastitoj režiji koji je dostupan milionima korisnika i koji može kreirati ili utjecati na percepciju korisnika o nekim temama (2007, s. 24).

¹⁰ Ilustrativan primjer međunarodne kriminalne operacije daje Peter Hough: „Uistinu transnacionalna operacija može biti ustanovljena u slučaju gdje si, primjerice, kolumbijska narko-banda može osigurati pristup tržištu Sjedinjenih Američkih Država podmičujući meksičke vlasti da im dopuste tranzit droge, i potom prihod položiti na račun na Kajmanskom otočju“ (Tatalović, 2006, s. 124).

¹¹ Na osnovu izdatih preporuka Bečke deklaracije kao i posebno formiranog ad hoc odbora, Opća skupština UN-a usvojila je Rezolucijom 55/25 od 15. novembra 2000. godine Konvenciju protiv transnacionalnog organiziranog kriminala s pripadajućim protokolima koja je svečano potpisana u Palermu 15. decembra 2000., a stupila je na snagu 29. septembra 2003. Do 8. marta 2005. Konvenciju je potpisalo 147, a ratificiralo 100 zemalja (Smajić, 2010, s. 85f).

¹² Interesantno analiziranje međunarodnog organiziranog kriminala daje Deri Pal, koji, prema njegovom mišljenju, predstavlja multinacionalno preduzeće „(...) trezveno promišlja gdje može svoje proizvode plasirati uz najmanje mogući rizik i uz najveći mogući profit (...) te na kraju gdje može predati povjerljivim veletrgovcima“ (Turek, 1999, s. 60).

primjetne su određene sličnosti u ocjeni obilježja pri definiranju organiziranog kriminala. Prema mišljenju Boškovića i Skakavca (2009, s. 205), u osnovne karakteristike ili obilježja organiziranog kriminalu spadaju:

- kriminalna organizacija – kriminalni sindikati;
- hijerarhija – odgovornost i subordinacija;
- mrežna struktura;
- fleksibilnost u radu;
- infiltriranje u državne i privredne strukture;
- veza sa organima vlasti i drugim institucijama;
- nasilje kao metoda;
- profit kao cilj;
- profesionalizam kao karakteristika i dr.¹³

Bitno je napomenuti da ključnu karakteristiku savremenog transnacionalnog organiziranog kriminala čini povezanost sa legalnim institucionalnim strukturama društva i države. Ove konstatacije se pretežno odnose na postkomunističke, tranzicijske i slabe države¹⁴ (*weak state*), jer, kako Abazović konstatira, „što je jedna država neorganizirana, utoliko je kriminal organiziraniji“ (Abazović, 2008, s. 53). Iako te države formalno funkcioniraju po osnovnim demokratskim načelima, čak i ustavno, suštinski u tim državama vladaju ili upravljaju određene interesne elite kreirajući i namećući svoju logiku i praksu djelovanja svim zvaničnim organima izvršne, zakonodavne i sudske vlasti. Američki autor David C. Jordan (1999) u svojoj knjizi *Politika i droga: prljavi novac i demokratske države*, smatra da su proizvodnja i trgovina drogom, osim međunarodnih mafijaških skupina, organizacija ili kartela, postali i poslovi legalnih državnih i političkih struktura velikog broja država, tako da se stečeni novac od proizvodnje i distribucije droge „pere“ i legalizira postajući i stavka u državnom budžetu. Jordan takve države naziva „narkodržavama“ razrađivši pet stupnjeva za konstituiranje ovakve države: prvi stupanj podrazumijeva da narkodileri podmićuju službenike nižeg ranga; drugi stupanj podrazumijeva rastuću kulturološku potporu konzumiranja droge i ujedno otklanjanje utjecaja protivnika, te daljnju infiltraciju u državni aparat, treći stupanj čini masovno podmićivanje i korupcija državnih činovnika, posebno policije i pravosuđa, uključujući i ekstremne mjere – ubistva; četvrti stupanj je tzv. kritični koji podrazumijeva korupciju činovnika najvišeg ranga, npr., najviših policijskih funkcionera. S tim u vezi, organiziraju se politička ubistva i finansiranje određenih medija s ciljem podrške tim aktivnostima. Peti stupanj predstavlja tzv. napredni nivo narkodržave (*Kolumbija*) i on podrazumijeva saradnju ministara sa organiziranim kriminalom, odnosno organizirani kriminal preuzima vodeću ulogu u političkoj vlasti te države (prema Bošković i Skakavac, 2009, s. 261).

¹³ U mnogim drugim studijama, osim navedenih karakteristika, navedeno je i: specijalizacija delinkvenata, pojava novih krivičnih djela (pedofilska prostitucija, organizirani ekološki kriminal, trgovina kulturnim dobrima), internacionalizacija, oslabljena efikasnost organa krivičnog gonjenja, upotreba podobnih poslovnih struktura itd.

¹⁴ U svojim raspravama o organiziranom kriminalu, Mitchel Roth smatra da države koje odlikuje endemska korupcija, nepostojanje jake i centralne vlasti, te nemogućnost efektivne provedbe zakona, služe kao „otvoreni poziv“ za transnacionalna kriminalna preduzeća (2010, s. 36).

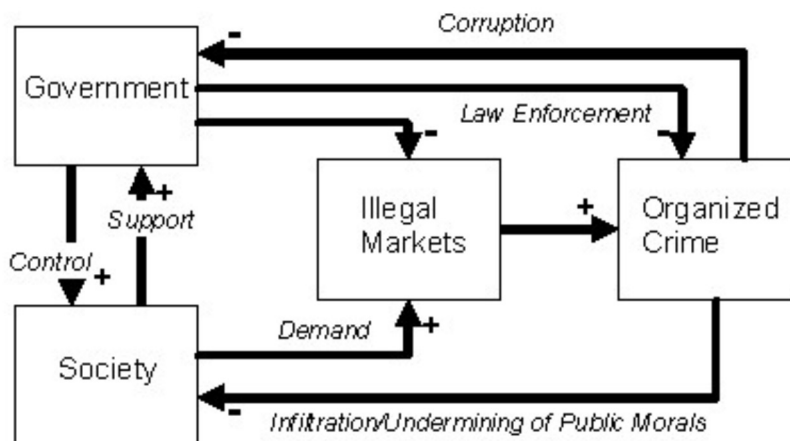
Slični primjeri pokazuju da je transnacionalni organizirani kriminal sposoban infiltrirati se u društveno-političke elite i potkopati osnovne funkcije države, pa i šire. Između ostalog, može se konstatirati da transnacionalni organizirani kriminal potkopava i demokratsku stabilnost države, osobito kroz određene koruptivne djelatnosti na svim nivoima. Najčešće mogućnosti za koruptivnu djelatnost su karakteristične za države koje se nalaze u tranzicijskoj fazi demokratizacije, jer organizirane kriminalne grupe često koriste političke, ekonomske i socijalne nestabilnosti koje vladaju u tim državama, a sve kako bi „nesmetano“ mogli vršiti svoje djelatnosti¹⁵.

Ovakvo stanje, s jedne strane, ima za posljedicu korumpiranost javnih institucija, a s druge strane, stvaranje osjećaja slabosti kod građana da „nova demokratija“ nije u mogućnosti provoditi zakon. Između ostalog, Giraldo i Trinkunas apostrofiraju da javna reakcija može dovesti do dva moguća scenarija: promjenu vlade i režima sa željom za obnavljanjem demokratije, kao što se dogodilo za vrijeme Narančaste revolucije u Ukrajini 2004. godine (2010, s. 396). Slični scenariji mogu se pronaći i u prvim godinama mira u Bosni i Hercegovini, jer tek nakon četiri godine (1999) od potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma zakonom je prvi put, samo pravno ali i ne krivično, definiran pojam organiziranog kriminala, ali samo na teritoriji Federacije BiH¹⁶. Takvo ponašanje političkih, ali i društvenih elita dovelo je do dezorganizacije izvršne i sudske vlasti i stvorilo uvjete za ekspanziju organiziranog kriminala u horizontalnom i vertikalnom smjeru. To znači da „organizirani kriminal“ nije bio inkriminiran u krivično zakonodavstvo sve do 2003. godine, odnosno generiran je „pravni vakum“ u suprotstavljanju ovoj pojavi. To pravno (ne)reguliranje direktno je proizvelo određene poteškoće u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini, odnosno korupcijom i reinvestiranjem svog profita određene skupine su potkopavale državne institucije, demokratiju, finansijske i privredne tokove. Kao posljedica pojavilo se nepovjerenje građana prema pravosudnim i zakonodavnim organima.

U nastavku, a radi sveobuhvatne i potpune percepcije utjecaja organiziranog kriminala na sigurnosne determinante savremenog društva, poslužit će „Cressey Model of Organized Crime“ (Shema 2):

¹⁵ Bojan Dobovšek naglašava da se korupcija pojavljuje i vezana je za „velike socijalne razlike (primjer siromaštva javnih službenika), raspadanje i transformacija političkih i privrednih sistema, posebno u vezi sa stanjem u bivšim socijalističkim zemljama, ratom i poslijeratnim periodom, promjenom političkih lidera, visokih državnih službenika i sl.“ (Dobovšek, 2009, s. 27).

¹⁶ Tadašnji visoki predstavnik za BiH Carlos Westendorp je na osnovu ovlaštenja prema Aneksu 10 Mirovnog sporazuma proglasio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vrhovnom sudu Federacije BiH („Službene novine FBiH“ broj 33/99). Međutim, tek je 2001. godine Parlamentarna skupština FBiH usvojila ovaj zakon u odgovarajućoj formi.

Shema 2: Cressey Model of organized crime (Lampe, 2003)

Analizom ovog modela organiziranog kriminala primjetna su četiri osnovna funkcionalno-uzročna elementa: vlada, društvo, organizirani kriminal i ilegalno tržište. Organizirani kriminal putem korupcije djeluje na državne organe (vlast), dok u uzajamnoj vezi, država „kontrolira“ društvo, a društvo ujedno podržava državne strukture. Nedovoljna državna kontrola putem zakonskih mehanizama prema ilegalnom tržištu i organiziranom kriminalu omogućava ostvarivanje nelegalne dobiti od ilegalnog tržišta, a istovremeno organizirani kriminal se raznim vrstama prijetnji infiltrira u društvo i utječe na njegov način „podrške“ državnim strukturama. Na osnovu analiziranog modela zaključuje se da organizirani kriminal koristi sve raspoložive snage i metode djelovanja u ostvarivanju što većeg profita¹⁷.

Transnacionalni organizirani kriminal kroz svoju globalnu transformaciju i internacionalizaciju nije više bio samo relevantan faktor nestabilnosti i prijetnja tranzicijskim zemljama već i konsolidiranim demokratijama. Bivši direktor CIA-e general Micheal Hayden (2006-2009) je nakon konstantnog nasilja na američko-meksičkoj granici između narkobandi rangirao Meksiko uz Iran kao visoki sigurnosni rizik za Sjedinjene Američke Države (Roth, 2010, s. 70). Može se zaključiti da transnacionalni organizirani kriminal predstavlja jasnu prijetnju demokratskim državama, ali i državama koje se nalaze u određenim etapama demokratizacije-tranzicije. Na naučnoj ravni prevladava mišljenje da je transnacionalni organizirani kriminal lakše opisati nego definirati. Ovakve imaginacije su odraz nepostojanja općeprihvaćene definicije na makronivou, što znatno otežava strategijsku borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala i podrazumijeva partikularne pristupe kroz nacionalne programe. Zbog težine otkrivanja transnacionalnih organiziranih grupa i njenih kriminalnih aktivnosti, vlade se sve češće oslanjaju i na druge snage sigurnosti. Osim upotrebe policijskih i pravosudnih

¹⁷ Lampe (2003) smatra da organizirani kriminal mora sadržavati šest osnovnih elemenata, a tri temeljna elementa su: akteri koji sarađuju u racionalnim, neimpulzivnim kriminalnim aktivnostima, strukture koje povezuju ove aktere i kriminalne aktivnosti u koje su uključeni ovi akteri, dok su preostala tri elementa tzv. razvojni faktori organiziranog kriminala: (1) društvo; (2) vlada i (3) područje javnog diskursa, odnosno mediji.

sredstava, dolazi i do angažiranja obavještajnih ili vojnih sredstava.

Nepostojanje jedinstvene i općeprihvaćene definicije organiziranog kriminala može se okarakterizirati kroz sljedeće probleme (uporedi Bošković, 2009, s. 237):

- utjecaj globalizacije, te savremenih informacijskih tehnologija (dinamika razvoja) što stvara određen problem pri identifikaciji ovog fenomena jer se na osnovu toga čini nerješivim,
- diferentni nacionalno-društveni pogledi na organizirani kriminal, samostalno snalaženje države u suzbijanju ove pojave bez adekvatne međunarodne pomoći,
- nedovoljno angažiranje cjelokupnog društva i zajednice u suzbijanju ove prijetnje, već samo pojedinih organa (policija, tužilaštvo, određene agencije i sl.),
- pogrešan i površinski teorijsko-metodološki pristup ovom problemu,
- ograničena i nedovoljna policijska i sudska saradnja na bilateralnom i multilateralnom nivou,
- stalno modificiranje i dopunjavanje postojećih definicija i sl.

U odnosu na pokušaj iznalaženja univerzalne definicije organiziranog kriminala, većina teoretičara se slaže s tim da je lakše govoriti o određenim indikatorima ispoljavanja i djelovanja ove društveno-negativne pojave (Petrović i Dobovšek, 2007). Prema tome, temeljne djelatnosti transnacionalnog organiziranog kriminala predstavljaju „oblici kojima se manifestuje organizovani kriminal, odnosno tačno određeni pojavni oblici pojedinih krivičnih djela učinjenih na posebno organizovan¹⁸ način“ (Petrović i Meško, 2008, s. 232). Utjecaj globalizacijskih tokova i stvaranje kozmopolitskih megagradova pogodovalo je razvoju postindustrijskog društva i dovelo do ometanja demokratizacije, pogodujući razvoju transnacionalnog organiziranog kriminala. Danas se u savremenim teorijskim raspravama (Bošković i Skakavac, 2009; Giraldo i Trinkunas, 2010; Roth, 2010; UNODC, 2010) temeljnim djelatnostima organiziranog kriminala smatraju: trgovina drogom¹⁹, trgovina oružjem, trgovina ljudima, krijumčarenje ljudima, igre na sreću, kreditiranje, ucjenjivanje, krivotvorenje, pranje novca, korupcija, prostitucija. Savremeno okruženje pogodovalo je razvoju *novih* djelatnosti transnacionalnog organiziranog kriminala kao što su cyber-kriminal, ekološki kriminal, promet nuklearnim otpadom i materijama, trgovina djecom, trgovina ljudskim organima, krijumčarenje luksuznih automobila, krađa intelektualnog vlasništva, pomorsko piratstvo, pedofilska prostitucija, a naročito trgovina visokotarifnim robama kao što su cigarete, alkohol i sl. (OCTA-Europol, 2011)²⁰.

¹⁸ Prema kriminalističkom rječniku organiziranje podrazumijeva „usklađivanje ljudskih potencijala, materijalnih i drugih resursa podjelom i delegiranjem zadaća, ovlaštenja i odgovornosti pojedincima i grupama (...) koji imaju zadaću da planove pretvore u aktivnosti u kojima učestvuju sve funkcije i optimalno se koriste svi resursi organizacije“ (Modly i Korajlić, 2002, s. 411).

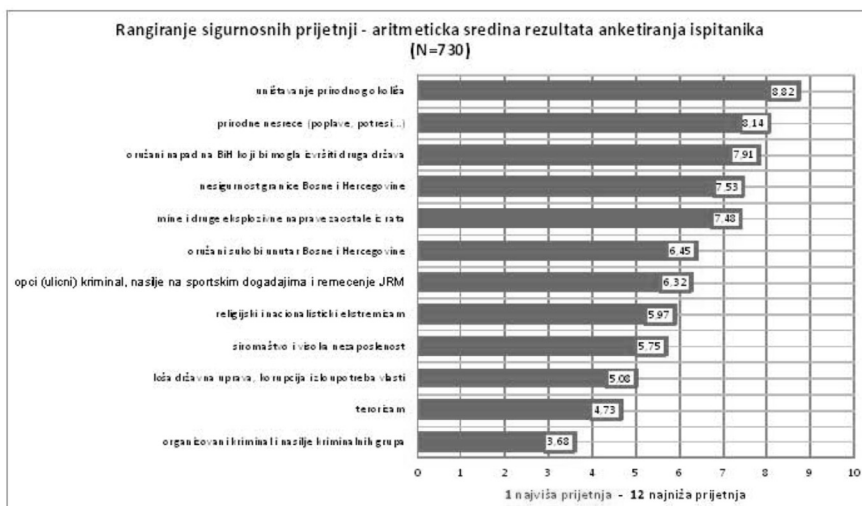
¹⁹ Prema nezvaničnim podacima, trgovina drogom stvorila je ekonomiju koja se smatra trećom po veličini u svijetu, iz čega proizlazi velika moć određenih narkokartela na sveukupan politički, društveni, socijalni, ekonomski život (Turek, 1999, s. 61).

²⁰ OCTA-2011: EU organized crime threat assessment, Europol, European Police Office.

Tabela 2. Savremene djelatnosti transnacionalnog organiziranog kriminala

SAVREMENE DJELATNOSTI TRANSNACIONALNOG ORGANIZIRANOG KRIMINALA		
trgovina drogom	trgovina oružjem	trgovina ljudima
krijumčarenje ljudima	korupcija	lihvarstvo
pranje novca	prostitucija	krijumčarenje migranata
cyber-kriminal	krađa intelektualnog vlasništva	pomorsko piratstvo
trgovina ljudskim organima	krađa i krijumčarenje kulturnih dobara ¹	krađa i krijumčarenje motornih vozila
ekološki kriminalitet	krijumčarenje oružja	prevare u osiguranju
trgovina djecom	ilegalna trgovina visokotarifnim robama	igre na sreću, razne vrste kocke

Grafikon 1: Rangiranje sigurnosnih prijetnji u Bosni i Hercegovini – aritmetička sredina odgovora ispitanika (N=730)

Iz ovoga možemo vidjeti da građani Bosne i Hercegovine kao najveću sigurnosnu prijetnju percipiraju „organizirani kriminal i nasilje kriminalnih grupa“, zatim „terorizam“, „lošu državnu upravu, korupcija i zloupotreba vlasti“, dok posljednje dvije pozicije zauzimaju „prirodne nesreće“ i „uništavanje prirodnog okoliša“. Između ostalog, rezultati su također pokazali da 82% ispitanika smatra da će se organizovani kriminal i korupcija, odnosno 88% ispitanika smatra da će siromaštvo i visoka nezaposlenost se povećavati narednih pet godina (2012-2017) u Bosni i Hercegovini. Također, više od polovine ispitanika mišljenja je da aktualne strukture vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini ne čine dovoljno u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Prema tome, opći zaključak u vezi ovog istraživanja predstavlja da organizirani kriminal generira nepovjerenje u institucije države, proizvodi političku, ekonomsku i socijalnu nestabilnost, odnosno zastoj temeljnih reformi koje su neophodne za uspostavljanje funkcionalne države i završetka procesa konsolidacije demokratije u Bosni i Hercegovini.

Sagledavanjem prethodnih realnih pokazatelja i određenih razmišljanja u vezi sa organizovanim kriminalom u Bosni i Hercegovini i šire, može se zaključiti da je ova pojava prisutna i predstavlja dezintegrirajući faktor bosanskohercegovačkog društva. Organizovani kriminal kao savremena patološka pojava globalnih razmjera, nije izuzetak ni u Bosni i Hercegovini. Dodatni problem predstavlja vrlo usporena detekcija i nepostojanje sistemske reakcije već je svedena kroz partikularne, odnosno entitetske ili kantonalne okvire, što direktno i/ili indirektno poizilazi iz unutar političke paradigme predvođene lokaletatističkim elitama. Upravo ovako stanje odgovara uspostavi, razvoju i širenju mreža organizovanog kriminala i korupcije na području Bosne i Hercegovine a i šire.

LITERATURA

- Abazović, M. (2002). *Državna bezbjednost: Uvod i temeljni pojmovi*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
- Abazović, M. (2012). *Državna bezbjednost: Uvod i temeljni pojmovi*, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Abazović, M. (2008). *Ogledi o bosanskohercegovačkoj zbilji*. Sarajevo: DES.
- Abazović, M. (2010). *Ogledi o sigurnosti*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Azinović, V.; Bassuener, K.; Weber, B. (2012). *Analiza sigurnosnih rizika: Procjena potencijala za obnovu etničkog nasilja u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo i Atlantska inicijativa.
- Bašić, N./Stoett P. (2003). *Sigurnosne studije u tranziciji*. Bihać: Univerzitet u Bihaću.
- Bošković, M. i Skakavac, Z. (2009). *Organizovani kriminalitet*. Beograd: Prometej.
- Bošković, M. (2004). *Organizovani kriminalitet i korupcija*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Beridan, I., Turčalo, S., Smajić, M. (2011). Međunarodna zajednica i izazovi humanoj sigurnosti u postkonfliktnom društvu u: *Zbornik radova „Dani kriznog upravljanja 2011*, 524-539; Veleučilište Velika Gorica.
- Beridan, I., Smajić, M., Turčalo, S. (2010). Politika nacionalne sigurnosti Bosne i Hercegovine: Tatalović S. I Cvrtila V. (ur), *Regionalna sigurnost i multilateralna suradnja: Republika Hrvatska i Jugoistok Europe*, 67-85. Zagreb: Politička kultura.
- Collins, A. (2010). *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura.
- Direkcija za koordinaciju policijskih tijela Bosne i Hercegovine (2013). *Zakoni*. Dostupno na: http://www.dkpt.ba/Dokumenti/Zakoni/default.aspx?id=85&langTag=hr-HR&template_id=136&pageIndex=1, preuzeto 24.12.2013.
- Ehrke, M. (2003). *Von der Raubökonomie zur Rentenökonomie Mafia, Bürokratie und internationales Mandat in Bosnien, International Politics and Society 2*. Dostupno na: http://www.fes.de/ipg/IPG2_2003/ARTEHRKE.HTM, preuzeto 10.10.2008.

- Krahan, E. (2005). *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kneuer, M. (2007). *Demokratisierung durch die EU*. Wiesbaden: Vs-Verlag für Sozialwissenschaften
- Lampe, K. (2003). *The Use of Models in the Study of Organized Crime*. Dostupno na: <http://www.organized-crime.de/modelsofoc.htm>, preuzeto 10.05.2013.
- Mabee, B. (2009). *The Globalization of Security*. London: Palgrave MacMillan.
- Modly, D. i Korajlić, N. (2002). *Kriminalistički rječnik*. Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje.
- Nye, S. J. (2006). Kako razumovati međunarodne sukobe, Beograd: Stubovi kulture.
- Jevtović, Z. (2000). *Konferencija UN-a o organizovanom kriminalu, „Šana“ u Palermu*. Dostupno na: http://www.vreme.com/arhiva_html/520/25.html, preuzeto 15.05.2012.
- Jordan, D. (1999). *Drug politics, Dirty money and Democracies*. University of Oklahoma: Press-Norman.
- Giraldo, J. i Trinkunas, H. (2010). Transnacionalni kriminal Alen Collins (ur.), *Suvremene sigurnosne studije*, 392-415. Zagreb: Politička kultura.
- Petrović, B., Dobovšek, B. (2007). *Mreže organiziranog kriminaliteta*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Roth, M. P. (2010). *Global Organized Crime*. Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC.
- Rollins, J., Wyler, L. i Rosen, S. (2010). *International Terrorism and Transnational Crime: Security Threats*, U.S. Policy and Considerations for Congress. Dostupno na: <http://fpc.state.gov/documents/organization/134960.pdf>, preuzeto 21.08.2013.
- Lisica, D. (2011). *Sigurnosni rizici i temeljne društvene vrijednosti u Bosni i Hercegovini – Sigurnosni rizici*, Knjiga 2. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Smajić, M. (2010). *Organizovani kriminal u Bosni i Hercegovini – tranzicijske dileme*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Smajić, M. (2013). *Sigurnosne prijetnje demokratskoj konsolidaciji bosanskohercegovačkog društva*, (Doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu). Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Tatalović, S. (2006). *Nacionalna i međunarodna sigurnost*. Zagreb: Politička kultura.
- Turek, F. (1999). *Globalizacija i globalna sigurnost*. Varaždin: Interland.
- Turčalo, S. (2009). *Institucionaliziranje međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini* (Magistarski rad, Univerzitet u Sarajevu). Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Williams, P. (2008). *Security studies: An Introduction*. London-New York: Routledge.
- Wong, K. (2010): *World Trade u: World at Risk: A global Issues Sourcebook*, Second Edition, 193-210. Washington D.C: CQ Press.

Biografija

Mirza Smajić je docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Angažiran je na odsjeku Sigurnosnih i mirovnih studija. Pored toga, pohađao i uspješno je završio osnovnu policijsku obuku za čin „mladi inspektor“ na Policijskoj akademiji F MUP-a u Sarajevu. U toku školovanja na Policijskoj akademiji pohađao je kurs Ministarstva Pravde Sjedinjenih Američkih Država, program ICITAP, na temu „Prikupljanje dokaza i sudskih procedura“. U svojstvu autora ili ko-autora izdao je četiri knjige, te preko petneast stručnih i znanstvenih članaka u domaćim i inostranim publikacijama. Aktivno je sudjelovao u većem broju domaćih i stranih znanstvenih kongresa i projekata među kojima se posebno izdvajaju: naučnoistraživački projekt „Republika Hrvatska u europskoj sigurnosnoj arhitekturi“, koji se realizirao na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, a u saradnji s Institutom za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Stalni je član znanstvenog odbora konferencije „Dani kriznog upravljanja“ Veleučilište Velika Gorica, R Hrvatska, kao i stalni predvač na kursu „Sigurnosna politika BiH“ u organizaciji Ministarstva sigurnosti BiH i misije OSCE u BiH.